

1930–е годы / В.В. Филатов // Вопросы истории. – 2006. – № 11. – С. 104–113.

8. Фоминых С.Ф. П.А. Столыпин в Томске / С.Ф. Фоминых // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 1 (17). – С. 19–24.

9. Шандра В.С. Переселення українських селян до Сибіру у 1861–1917 рр.: чинники та наслідки / В.С. Шандра // Проблеми історії України. Соціальні студії. – К.: Інст. історії України, 2011. – Вип. XIX. – С. 227–242.

References

1. Belokurov E.V. Prodovol'stvennaya kampaniya 1901–1902 godov: itogi i posledstviya / E.V. Belokurov // Istoricheskij zhurnal: nauchnye issledovaniya. – 2013. – № 2. – С. 181–187.

2. Breshko–Breshkovskij N. Iz strany legend i skazok / N.Breshko–Breshkovskij // Solnce Rossii [Moskva]. – 1910. – № 4. – С. 5–7.

3. Galieva E.B. Zemel'naya politika pravitel'stva vo vtoroj polovine XIX – nachale XX vekov i ee osuschestvlenie na Yuzhnom Urale : avtoref. diss. ... k. ist. n. : 07.00.02 / Galieva Elena Borisovna; Orenburgskij gosudarstvennyj agrarnyj universitet. – Orenburg, 2006. – 24 s.

4. K prebyvaniyu v Permi predsedatelya soveta ministrov P.A. Stolypina i glavnoupravlyayushego zemleustrojstvom i zemledeliem A.V. Krivosheina // Permskie gubernskie vedomosti. – 1210. – 12 sentyabrya. – № 198. – С. 2–3.

5. Otchet Nauchno–issledovatel'skogo instituta istorii i etnografii Yuzhnogo Urala za 2011 god / otv. za vyp. D.N. Denisov, K.A. Morgunov. – Orenburg, 2012. – 48 s.

6. Stolypin P.A. Pоеzdka v Sibir' i Povolzh'e: otchet / P.A. Stolypin, A.V. Krivoshein. – SPb., 1911.

7. Filatov V.V. Zemleustrojstvo na Urale v konce 1920–h – 1930–e gody / V.V. Filatov // Voprosy istorii. – 2006. – № 11. – С. 104–113.

8. Fominyh S.F. P.A. Stolypin v Tomske / S.F. Fominyh // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. – № 1 (17). – С. 19–24.

9. Shandra V.S. Pereseleniya ukraїnskikh selyan do Sibiru u 1861–1917 rr.: chinniki ta naslidki / V.S. Shandra // Problemi istorii Ukraїni. Social'ni studii. – K.: Inst. istorii Ukraїni, 2011. – Vyp. XIX. – С. 227–242.

Volgireva G. P., Ph.D. in History, Associate Professor of Department Modern History of Russia, Perm State National Research University (Russia, Perm), volgireva007@mail.ru

Problems of land regulation on Ural: according to personal impressions of P.A. Stolypin and A.V. Krivoshein from staying in perm and Permian province

The official visit of P.A. Stolypin and high ranks of land regulation in the course of trip to Siberia in 1910 was firstly considered. The basic problems of land regulation on Ural, on assumption of the personal impressions of ranks and their communication with local government, territorial representatives and peasant-handicraftsmen were revealed. It was shown how effective was management of land regulation, when the real practical acquaintance of the authorities' representatives in the field already through three years in 1913 led to unprecedented economic rise not only in the region, but all over the country. Also the method of study was offered – the analysis of historical events and phenomena from the point of view of eye-witnesses and participants that is prospective in studying the history. It promotes not only to detection of forgotten factors, which essentially effect on the events studied, but also the analysis through the prism of direct participants of these events.

Keywords: land regulation, ranks of management, country council, water-supply engineering, agronomy, Perm, Stolypin.

Волгірева Г. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії Росії, Пермський державний національний дослідницький університет (Росія, Перм), volgireva007@mail.ru

Проблеми землеустрою на Уралі: з особистих вражень П.А. Століпіна та О.В. Кривошеїна від перебування в Пермї й Пермській губернії

Уперше розглядається офіційний візит до Пермї П.А. Століпіна і високих чинів землеустрою під час їхньої поїздки в Сибір 1910 року. Висвітлено основні проблеми землеустрою на Уралі, виходячи з особистих вражень державних діячів та їх спілкування з місцевими урядовцями і селянами. Показано, наскільки ефективним було управління землеустроєм на той час, коли реальне практичне знайомство представників влади з проблемами на місцях уже через три роки, 1913 року, сприяло значному економічному підйому не тільки в регіоні, а у всій країні. Також запропоновано метод дослідження – аналіз історичних подій і явищ з погляду їх очевидців та учасників, що є доволі перспективним у вивченні історії. Цей метод сприяє не тільки виявленню забутих факторів, які, попри те, досить впливають на досліджувані події, а й аналізу їх через призму безпосередніх учасників цих подій.

Ключові слова: землевпорядкування, чини управління, земство, кредит, гідротехніка, агрономія, Перм, Століпін.

* * *

УДК 327.82(73):321.64(470+571)

Гвоздков С. Ю.
аспірант кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), gvozdkov89@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДУ АДМІНІСТРАЦІЙ ДЖ. У. БУША ДО ПРОБЛЕМИ РОСІЙСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Проаналізовано динаміку та особливості реакції Білого дому впродовж перебування на посаді президента США Джорджа Уокера Буша (2001–2009 рр.) на зростання авторитарних тенденцій в Росії. Використано наукові методи періодизації, проблемно-хронологічний, критичного аналізу джерел. Результати дослідження свідчать про еволюцію підходу адміністрації Дж. Буша від практичного ігнорування цієї проблеми на початку його президентства до активної критики російського авторитаризму наприкінці, при цьому основними факторами, які змінювали ставлення Білого дому до питання демократії в Росії, були зовнішньополітичні дії Москви стосовно пострадянських держав. Загалом реакція адміністрації Буша на ерозію демократії в Російській Федерації була досить поміркованою, що було зумовлено необхідністю співпраці в сферах спільних інтересів Москви і Вашингтона.

Ключові слова: зовнішня політика США, американсько-російські відносини, адміністрація Джорджа Буша, авторитаризм в Росії.

Інтереси Сполучених Штатів та Російської Федерації, а також характер їх відносин у ХХІ ст. справляють чи не найбільш визначальний вплив на розвиток пострадянського простору. Пряме російське втручання в Україну в 2014 р. вкотре актуалізує необхідність вивчення процесу взаємодії цих двох держав. Варто відмітити, що сучасна російська зовнішня політика формувалася і еволюціонувала паралельно з розвитком режиму Володимира Путіна, а тому існує необхідність вивчення взаємопов'язаності цих процесів.

В Україні існують загальні дослідження щодо американсько-російських відносин на пострадянському просторі. Тут варто згадати роботи Миколи Дорошка, Євгена Камінського, Тетяни Рибченко та ін.

Діяльність путінського режиму в 2000–2004 рр. стала предметом дослідження в працях Андрія Наумова. Проблему авторитаризму в Росії з політологічної точки зору вивчав Геннадій Шипунов. Втім обидва дослідники практично не розглядають проблему в міжнародному контексті. Американська реакція на авторитаризм в Росії в українській історіографії досі залишається недослідженою.

Серед американських науковців найбільший внесок у дослідження процесу ерозії демократії в Росії зробили Майкл Макфол, Стівен Грузвз, Аріель Коен, Стівен Сестанович та ін. Американські експерти набагато оперативніше реагували на процеси в Росії і вказували на небезпеки авторитаризму, аніж влада. Вони не лише відмічали факти антидемократичних процесів у Росії, а й окреслювали перспективи подальшого розвитку таких тенденцій та давали рекомендації стосовно реагування на них.

У Росії проблема внутрішнього авторитаризму замовчувалася, а ті реформи, які вважали антидемократичними на Заході, російські науковці, як правило, виправдовували. Дослідження реакції США на

стан демократії в Росії зустрічаємо у російських дослідників Дмитра Треніна, Лілі Шевцової, Тетяни Шаклеїної.

Метою цього дослідження є аналіз динаміки підходу Білого дому за часів президентства Джорджа Уокера Буша щодо проблеми зростання авторитарних тенденцій всередині Росії, періодизація цього процесу, а також з'ясування його наслідків у міжнародному контексті.

Представники Державного департаменту та експерти розглядали як прояви ерозії демократії в Росії наступні явища: 1) однопартійне домінування в парламенті, яке було забезпечене шляхом підвищення бар'єрів при реєстрації партій, прохідного бар'єру до парламенту, відсутності чесних виборів; 2) централізацію влади шляхом створення федеральних округів, введення непрямих виборів губернаторів, зміни порядку формування Федеральних Зборів; 3) забезпечення контролю влади над засобами масової інформації; 4) придушення опозиції, вбивства журналістів та політиків; 5) створення націоналістичних молодіжних організацій за сприяння держави; 6) прийняття законів, що суттєво обмежують роботу неурядових організацій та ін.

В. Путін почав послаблення демократичних інституцій ще до того, як Дж. Буш посів президентську посаду. Як кандидат у президенти, Буш визнав ці негативні явища і критикував адміністрацію Біла Клінтона за те, що вона недостатньо реагує на посилення авторитаризму в Росії [9, с. 19]. Втім, передвиборча риторика Буша з цього приводу відрізнялася від його практичних дій на посаді. Як відомо, на першій зустрічі Путіна та Буша в Люблянці (Словенія) у червні 2001 р. розпочалася побудова “дружніх відносин” президентів Росії та США. Згодом американські експерти відмічали небезпеку таких відносин, підкреслюючи, що Путін керується інтересами Росії, а не дружбою з Бушем. Теракти 11 вересня 2001 р. та створення антитерористичної коаліції ще більше зблизили Москву і Вашингтон.

Як зазначав М. Макфол, 3 основних припущення формували політику Буша щодо Росії на початку 2000-х: 1) антидемократичні дії Путіна були логічною і тимчасовою відповіддю на анархію 1990-х років, але довгострокова тенденція в управлінні є позитивною; 2) навіть якщо Путін не поділяє американські цінності, він є раціональним прагматиком, з яким можна співпрацювати; 3) тісні особисті відносини Буша з Путіним можуть бути використані при необхідності для того, щоб переконати президента Росії робити правильні речі [9, с. 19]. До цього слід додати і той факт, що для США на початку 2000-х ще існувало питання “Хто є містер Путін?”; була невизначеність стосовно того, що ж хоче будувати новий російський президент. Позитивні сигнали на зовнішньополітичній арені, бажання Путіна співпрацювати із Заходом, з одного боку, і минуле російського президента в КДБ з іншого, давали підґрунтя для дискусій. Більше того, внутрішня політика Путіна зі згорання демократії часто розглядалася цілком природно. Так дослідники Тімоті Колтон і М. Макфол зазначали, що хоча дії Путіна відводили Росію від демократичного шляху розвитку, але в Росії нічого екстраординарного не

відбувалося, адже “російські політичні інституції ніколи не були більше ніж частково демократичними та не були потрібним чином консолідовані в ельцинський період”. Внутрішню політику Путіна вони назвали прагматичною відповіддю на обставини 1990-х років [1].

Так чи інакше, але у Стратегії національної безпеки США 2002 р. Москва розміщувалася по одну сторону барикад з Вашингтоном. У документі йшлося не лише про спільну боротьбу з тероризмом, а й спільні цінності: “Ми також все сильніше об'єднуємось спільними цінностями. Росія знаходиться посередині обнадійливого переходу, досягаючи свого демократичного майбутнього і будучи партнером у війні з терором” [14, с. 4].

24 травня 2002 р. Путін та Буш оприлюднили спільну декларацію про нові стратегічні відносини між РФ і США, в якій, зокрема, зазначалося, що РФ і США будуть “поважати основні демократичні цінності, права людини, свободу слова і свободу ЗМІ, терпимість, верховенство права та економічні можливості” [17].

Важливо відзначити той факт, що навіть російська критика вторгнення США до Іраку не поставила під питання особливий характер відносин Москви і Вашингтона. “Наше завдання – піднести американсько-російські відносини на новий рівень партнерства. Я поважаю бачення Путіна для Росії: країни мирної у свої кордонах, з сусідами, світом, країни, у якій демократія, свобода і верховенство права процвітають”, – зазначив 27 вересня 2003 року Дж. Буш на зустрічі з російським колегою в Кемп-Девіді [7]. Зазначимо, що в цей час сенатори Джон Маккейн та Джозеф Ліберман ініціювали резолюцію в сенаті, якою пропонувалося пов'язати подальше членство Росії у “Великій вісімці” з дотриманням її урядом стандартів демократії.

Таким чином, у Білому домі вірили, що Росія буде просуватися на шляху до демократії у стратегічному вимірі. Більше того, за свідченнями деяких американських експертів, в адміністрації Дж. Буша на той час вважали, що до 2008 року Росія може стати ліберальною демократією. При цьому, якщо стосовно інших частин світу Буш заявив, що сприяння свободі має зробити Сполучені Штати безпечніше, то відносно Росії представники адміністрації Буша сподівалися, що тип режиму не вплине на зовнішню політику Росії. Зазначимо, що США можуть мати дружні відносини з авторитарними державами, якщо їх дії не суперечать зовнішній політиці та інтересам США.

Зникненню ілюзій стосовно прихильності Путіна демократії сприяли кольорові революції в країнах Співдружності Незалежних Держав, а особливо Помаранчева революція в Україні. Фактично на межі 2004–2005 рр. починається новий етап у ставленні Білого дому до проблеми демократії в Росії. На відміну від попередніх років, США на цьому етапі позбавилися від ілюзій щодо реального стану справ з демократією в Росії і вже публічно критикували Москву. Перед Вашингтоном постало питання “цінності чи інтереси?”. Як зазначав помічник держсекретаря з європейських та євразійських справ Девід Крамер, “ці занепокоєння (стосовно проблем з демократією) баланують з російським потенціалом партнера США в Європі так само, як і Азії, у вирішенні цілого ряду проблем з боку

Ірану, на Близькому Сході, стосовно Північної Кореї” [4].

За ступенем критики внутрішньої ситуації в Росії і на цьому етапі Конгрес був попереду Білого дому. Вже на початку 2005 р. були проведені слухання “Відступ демократії в Росії” в Комітеті з зовнішніх справ Сенату. Відкриваючи їх, сенатор Річард Лугар відмітив, що “американсько-російські відносини не можуть розвиватися в позитивному напрямі, коли порушуються основоположні свободи в Росії”, – сказав Лугар. У своєму виступі сенатор також дав зрозуміти чіткий зв'язок між внутрішньою ситуацією з демократією в Росії та її зовнішньою політикою, адже в ньому згадувались і спроби впливу на підсумки виборів в Україні 2004 р., підтримка сепаратистських регіонів Грузії, підтримка президента Білорусі Олександра Лукашенка і авторитарних урядів Центральної Азії. “Ці антидемократичні дії не роблять Росію безпечнішою, тому що сприяють регіональній нестабільності”, – резюмував Лугар [2, с. 2]. Джексон Брюс, президент Інституту перехідних демократій, у своєму виступі чітко вказував на прямий зв'язок між посиленням авторитаризму в Росії і її зовнішньою політикою. Джексон почав зі слів радянського дисидента Андрія Сахарова: “Країна, яка не шанує права своїх громадян, не поважатиме права своїх сусідів”. Брюс зазначав, що ідея перетворення Росії на велику державу означала як консолідацію влади усередині країни, так і антидемократичність закордоном задля блокування впливу НАТО та ЄС в сусідніх з РФ державах [2, с. 50]. На цих же слуханнях експерт Андерс Аслунд вказував, що ніяких ілюзій не може бути стосовно спільних цінностей для США і Росії. Путін не вірить у свободу і демократію, що він показав на відміну від своїх заяв. Наслідки цих відмінностей у цінностях найбільш очевидні в нових незалежних державах Євразії. Путін підтримує авторитарні режими, в той час як США повинні стояти на стороні демократії.

У 2005 році в Братиславі публічні слова Буша явно не відповідали тому рівню критики демократії в РФ, який вже лунав у Конгресі. Тоді Буш зазначив, що для демократії спільним є верховенство закону і захист меншин, свобода друку і життєздатна опозиція. Після цього американський президент дуже обережно висловив занепокоєння з приводу ситуації в Росії, зазначивши, що він “міг розділити своє занепокоєння з приводу прихильності Росії до цих універсальних принципів. Я зробив це в конструктивний і дружній спосіб” [5]. Як пізніше пояснював Девід Крамер, саме формат розмов тет-а-тет Буша з Путіним Білий дім вважав найефективнішим способом впливу на Росію: “Так як просування демократії є центральним для адміністрації Буша, президент піднімав його на особистих (приватних) зустрічах з Путіним, які ми вважаємо найбільш ефективним підходом. Держсекретар (Кондоліза Райс, – авт.) робила теж саме з російським колегою. Де потрібно, ми говоримо публічно з цієї проблеми...” [4].

Напередодні червневого саміту “Великої вісімки” в Петербурзі 2006 року питання взаємовідносин з Росією у контексті ситуації з демократією в цій країні стало ребром у політичних колах США. Адміністрація Буша постала перед необхідністю реагувати на посилення

авторитаризму в Росії, ситуацію з використанням газу в якості “енергетичної зброї”. Саме тому Кондоліза Райс, віце-президент Дік Чейні та Дж. Буш проводили консультації з представниками експертної спільноти, на яких обговорювались можливі варіанти подальших відносин з РФ [13, с. 31].

Швидше за все, саме ці перемовини сприяли тому, що критика Білим домом ситуації з демократією в Росії стала відкритою. Так, резонансним став виступ Діка Чейні 4 травня 2006 р. у Вільнюсі. “В Росії сьогодні противники реформ прагнуть повернути назад досягнення останнього десятиліття. В багатьох областях громадянського суспільства – від релігії і ЗМІ до груп інтересів і політичних партій – уряд несправедливо і неправильно обмежив права людини. Інші дії російського уряду були контрпродуктивними... Ніяким законним інтересам не відповідає, коли нафта і газ стають інструментами залякування і шантажу, так само як і маніпуляції з постачанням і спроби монополізувати транспортування. Ніхто не може виправдати дії, що підривають територіальну цілісність сусіда чи заважають демократичним рухам”, – сказав віце-президент. Безперечно, американська риторика про демократію мала на меті прикриття власних інтересів на пострадянському просторі, бажання посилити тут свій власний вплив і висловити підтримку режимам, які виникли внаслідок “кольорових революцій”, але критика Росії зі сторони Вашингтону не була безпідставною [16].

Наприкінці червня 2006 р. на слуханнях в сенатському комітеті з зовнішніх справ сенатор Джозеф Байден закликав Буша донести на саміті G-8 до Росії неможливість “бути шанованою великою державою і корумпованою авторитарною петродержавою в один і той самий час” [10, с. 17–18]. Не зважаючи на це, Буш під час саміту в Петербурзі практично не змінив риторичку своїх публічних виступів. “Я повністю розумію, однак, що буде демократія в російському стилі. Я не очікую, що Росія буде виглядати як Сполучені Штати. Як Володимир (Путін, – авт.) наголосив мені вчора ввечері, у нас інша історія, різні традиції”, – сказав Президент США, фактично погодившись зі станом речей у Росії [6]. Інтереси перемогли цінності, а тому на найвищому рівні публічно критика РФ так і не прозвучала. Таку критику все ж почули у 2007 році в Празі, коли Буш зазначив, що “у Росії реформи, які обіцяли розширення прав і можливостей громадян, були зірвані з тривожними наслідками для демократичного розвитку” [8].

Так чи інакше, але в переглянутому варіанті Стратегії національної безпеки 2006 року зазначалося, що США прагнуть співпрацювати з Росією щодо стратегічних питань, що становлять спільний інтерес, і вирішувати питання, де інтереси розходяться. При цьому висловлювалася стурбованість ситуацією з демократією у самій Росії: “Ми повинні заохочувати Росію поважати цінності свободи і демократії у себе вдома і не перешкоджати справі свободи і демократії в цих регіонах. Зміцнення наших відносин залежатиме від політики, зовнішньої і внутрішньої, яку Росія проводить. Недавні тенденції, на жаль, вказують на ослабленні прихильності до демократичних свобод і інституцій. Ми будемо працювати, щоб спробувати

переконати російський уряд рухатися вперед, а не назад, по шляху свободи” [15, с. 39].

Не дивлячись на те, що на другому етапі Білий дім став говорити про проблему демократії в Росії “вголос”, ця риторика мало чим підкріплювалася. Зокрема, експерти вказували на недостатність фінансування програм розвитку демократії в Росії. У 2000 році фінансування для Росії в рамках Freedom Support Act складало 186,6 млн. дол. На 2002 рік Державний департамент в бюджетному запиті пропонував Конгресу виділити в рамках FreedomSupportAct 167 млн. дол., на 2003 – 148 млн. дол., на 2004 р. – 73 млн. дол., на 2006 р. – 48 млн. дол., на 2007 р. – 58 млн. дол., на 2008 – 50 млн. дол. (дані бюджетних запитів). Зазначимо, що до 2006 р. включно в рамках FSA відбувалося фінансування програм економічних реформ у Росії. Безпосередньо на розвиток демократії (стаття “Справедливе і демократичне управління”) США виділяли у 2006 р. 43,4 млн. дол., у 2007 р. – 34,2 млн. дол., у 2008 р. – 40,1 млн. дол. (хоча Держдеп пропонував скорочення видатків до 26,2 млн.) [12, с. 4]. Наведені цифри засвідчують той факт, що не дивлячись на занепокоєність з приводу російських трендів демократії, США не збільшували фінансування за цим напрямком.

Кінець другому етапу політики Вашингтона щодо стану російської демократії поклала російсько-грузинська війна серпня 2008 р. Вторгнення в Грузію означало остаточний крах сподівань на те, що російський авторитаризм не торкнеться зовнішньої політики, а також показало, як далеко може зайти Росія для охорони своєї “сфери інтересів”. США розглядали напад на Грузію перш за все як напад на одну з країн-взірців демократії, розвиток яких підтримувався Вашингтоном. Цей етап тривав до приходу адміністрації Барака Обами в Білий дім, яка почала будувати свій варіант зовнішньої політики щодо РФ. Тоді Білий дім остаточно визнав небезпеку авторитаризму Росії на міжнародній арені, особливо для пострадянських держав. Як зазначала Райс, “стало ясно, що легітимізуюча ціль відбудови російської держави повернула у темряву – з відкатом особистих свобод, довільним застосуванням закону, повсюдною корупцією на різних щаблях російського суспільства і параноїдальним, агресивним імпульсом, розглядати виникнення вільних і незалежних сусідів під час “кольорових революцій” в Грузії, Україні, Киргизстані, не як джерело безпеки, а як джерело загрози російським інтересам” [11].

Помічник держсекретаря Деніел Фрайд натякнув на зв’язок між нападом на Грузію, підозрілими отруєннями та вбивствами журналістів і “небажаних” осіб, використанням енергії для політичного тиску на ряд країн та концентрацією політичної влади в руках однієї партії. “Багато хто вважає, що існує зв’язок між цими тривожними подіями та тиском на незалежні інститути в Росії, в тому числі парламент, політичні партії, неурядові організації, медіа і суди. Ми можемо міркувати про джерела такої поведінки”, – зазначив він [3].

Варто зауважити, що вторгнення в Грузію не було обумовлене лише проблемами з демократією в Росії, а тому реакція Вашингтона на ці події не була відповіддю

на авторитаризм усередині Росії. Більше того, менше ніж через півроку на посаду мав прийти новий президент, якому і належало розробляти нову стратегію щодо Росії. Наприкінці року поради експертної спільноти щодо американсько-російських відносин були вже спрямовані до Барака Обами. Зважаючи на це, в вищезазначений період активна політика Вашингтона щодо демократизації Росії практично не проводилася.

Таким чином, можна виділити 3 етапи еволюції підходу Білого дому до проблеми російської демократії в 2001–2009 рр.: 1) 2001 – кін. 2004 рр., коли адміністрація Буша сподівалася на демократизацію під керівництвом Путіна та фактично ігнорувала прояви авторитаризму в Росії, перебуваючи на хвилі налагодження співпраці за іншими напрямками (передусім антитерористичним); 2) кін. 2004 – серпень 2008 рр., коли Білий дім позбавився ілюзій щодо демократичного майбутнього путінської Росії, а його представники почали публічно критикувати Росію через ситуацію з демократією; 3) серпень 2008 – січень 2009 рр. – коли остаточно став зрозумілий крах політики Білого дому щодо російської демократії, що авторитаризм Росії має вплив на характер зовнішньої політики Росії і несе загрозу сусіднім державам.

Важливо зазначити, що впродовж усього часу перебування при владі адміністрація Дж. Буша стояла перед потребою реальної співпраці з Росією в тих сферах, де в них були спільні інтереси (антитерористична діяльність, нерозповсюдження зброї масового ураження, проблема Ірану і Північної Кореї та ін.). Саме тому Вашингтон довгий час відмовлявся від публічної критики Росії, а на рівні президентів взагалі йшли закриті розмови з цього приводу в рамках “дружніх відносин” Путіна і Буша. Отже, в американсько-російських відносинах проявилось превалювання інтересів США над демократичними цінностями, що зайвий раз свідчить про вибірковість і гнучкість демократичної риторики США щодо різних держав.

Можна констатувати дещо запізнилу реакцію Білого дому, порівняно з експертним середовищем чи Конгресом, щодо ситуації з демократією в Росії, але при цьому не варто забувати 3 моменти: 1) Адміністрація Буша стояла перед необхідністю реальної співпраці з РФ, а тому обрала шлях співробітництва за напрямками спільних інтересів, закриваючи очі на розходження в інших сферах; 2) Потрібно враховувати принцип історизму, адже певний час вектор розвитку Росії справді був не визначений і не було необхідності передчасно йти на конфронтацію; 3) Наприкінці президентства Буша зовнішня політика США по відношенню до Росії все ж набрала дещо конфронтаційного характеру.

Список використаних джерел

1. Colton, Timothy, McFaul, Michael. Russian Democracy Under Putin / Timothy Colton, Michael McFaul // Problems of Post-Communism. – 2003. – Vol. 50. – No. 4. [Electronic resource]. – Access mode : <http://caroddoapclasses.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/russiandemocracyputin.pdf>
2. Democracy In Retreat In Russia. Hearing Before the Committee On Foreign Relations United States Senate. 110th Congress, 1st Session. – Washington : GPO, 2007. – 50 p.
3. Fried, Daniel. The Current Situation in Georgia and Implications for U.S. Policy. September 9, 2008. [Electronic resource]. – Access mode : <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/109345.htm>

– Title from the screen.

4. Kramer, David. After the G–8: The Future Orbit of U.S.–Russian Relations. Remarks at the Heritage Foundation. July 21, 2006. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/69323.htm>. – Title from the screen.

5. President and President Putin Discuss Strong U.S.–Russian Partnership. February 24, 2005. [Electronic resource]. – Access mode: <http://georgewbush–whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/02/20050224–9.html>. – Title from the screen.

6. President Bush and Russian President Putin Participate in Press Availability. G–8 Summit 2006. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/69059.htm>. – Title from the screen.

7. President Bush Meets with Russian President Putin at Camp David. Remarks by the President and Russian President Putin in Press Availability Camp David. September 27, 2003. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/2003/24608.htm>. – Title from the screen.

8. President Bush Visits Prague, Czech Republic, Discusses Freedom. June 5, 2007. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/85995.htm>. – Title from the screen.

9. Russia: Rebuilding The Iron Curtain. Hearing before The Committee On Foreign Affairs House Of Representatives. 109th Congress, 1st Session. – Washington: GPO, 2005. – 88 p.

10. Russia: Back To The Future. Hearing Before the Committee On Foreign Relations United States Senate. 110th Congress, 2nd Session. – Washington: GPO, 2006. – 41 p.

11. Secretary Rice Addresses U.S.–Russia Relations At The German Marshall Fund. September 18, 2008. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/secretary/rm/2008/09/109954.htm>. – Title from the screen.

12. Shapovalova N. Assessing Democracy Assistance: Russia. Project Report. [Electronic resource] / Natalia Shapovalova // Fridе. – 2011. – Access mode: http://www.fride.org/descarga/Assessing_Democracy_Assistance_Russia.pdf.

13. Spanger H–J. Between Ground Zero and Square One: How George W. Bush failed on Russia / Hans–Joachim Spanger. – Frankfurt am Main: PRIF, 2008. – 40 p.

14. The National Security Strategy of the United States of America. – Washington: The White House, 2002. – 31 p. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

15. The National Security Strategy of the United States of America. – Washington: The White House, 2006. – 49 p. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>

16. Vice President's Remarks at the 2006 Vilnius Conference. May 4, 2006. [Electronic resource]. – Access mode: <http://georgewbush–whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060504–1.html>. – Title from the screen.

17. Московская декларация о новых стратегических отношениях между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки. 24 мая 2002 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2002/05/84410.shtml>. – Назва з екрану.

References

1. Colton, Timothy, McFaul, Michael. Russian Democracy Under Putin / Timothy Colton, Michael McFaul // Problems of Post–Communism. – 2003. – Vol. 50. – No. 4. [Electronic resource]. – Access mode: <http://caroddoapclasses.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/russiandemocracyunderputin.pdf>

2. Democracy In Retreat In Russia. Hearing Before the Committee On Foreign Relations United States Senate. 110th Congress, 1st Session. – Washington: GPO, 2007. – 50 p.

3. Fried, Daniel. The Current Situation in Georgia and Implications for U.S. Policy. September 9, 2008. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/109345.htm>. – Title from the screen.

4. Kramer, David. After the G–8: The Future Orbit of U.S.–Russian Relations. Remarks at the Heritage Foundation. July 21, 2006. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/69323.htm>. – Title from the screen.

5. President and President Putin Discuss Strong U.S.–Russian Partnership. February 24, 2005. [Electronic resource]. – Access mode: <http://georgewbush–whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/02/20050224–9.html>. – Title from the screen.

6. President Bush and Russian President Putin Participate in Press

Availability. G–8 Summit 2006. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/69059.htm>. – Title from the screen.

7. President Bush Meets with Russian President Putin at Camp David. Remarks by the President and Russian President Putin in Press Availability Camp David. September 27, 2003. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/2003/24608.htm>. – Title from the screen.

8. President Bush Visits Prague, Czech Republic, Discusses Freedom. June 5, 2007. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/p/eur/rls/rm/85995.htm>. – Title from the screen.

9. Russia: Rebuilding The Iron Curtain. Hearing before The Committee On Foreign Affairs House Of Representatives. 109th Congress, 1st Session. – Washington: GPO, 2005. – 88 p.

10. Russia: Back To The Future. Hearing Before the Committee On Foreign Relations United States Senate. 110th Congress, 2nd Session. – Washington: GPO, 2006. – 41 p.

11. Secretary Rice Addresses U.S.–Russia Relations At The German Marshall Fund. September 18, 2008. [Electronic resource]. – Access mode: <http://2001–2009.state.gov/secretary/rm/2008/09/109954.htm>. – Title from the screen.

12. Shapovalova N. Assessing Democracy Assistance: Russia. Project Report. [Electronic resource] / Natalia Shapovalova // Fridе. – 2011. – Access mode: http://www.fride.org/descarga/Assessing_Democracy_Assistance_Russia.pdf.

13. Spanger H–J. Between Ground Zero and Square One: How George W. Bush failed on Russia / Hans–Joachim Spanger. – Frankfurt am Main: PRIF, 2008. – 40 p.

14. The National Security Strategy of the United States of America. – Washington: The White House, 2002. – 31 p. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

15. The National Security Strategy of the United States of America. – Washington: The White House, 2006. – 49 p. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>

16. Vice President's Remarks at the 2006 Vilnius Conference. May 4, 2006. [Electronic resource]. – Access mode: <http://georgewbush–whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060504–1.html>. – Title from the screen.

17. Московская декларация о новых стратегических отношениях между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки. 24 мая 2002 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2002/05/84410.shtml>. – Назва з екрану.

Gvozdkov S. Y., postgraduate, Department of Foreign Nations' Modern and Contemporary History, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), gvozdkov89@gmail.com

Evolution of the Bush administrations' approach to the problem of democracy in Russia

The article gives a detailed analysis of dynamics and characteristics of the George Walker Bush administration's reaction on Russian autocracy. It is based on scientific methods of periodization, problem–chronological, critical analysis of sources. The author comes to the conclusion that in the first years of the Bush presidency Russian problems with democracy were completely ignored, but then the White House turned to active criticism of Russian authoritarianism. The main factor that changed the attitude of the White House to the issue of democracy in Russia was foreign policy of Moscow towards the post–Soviet states. Overall, the Bush administration's response to the erosion of democracy in Russia was fairly moderate, due to the need for cooperation in areas of common interests with Moscow.

Keywords: US foreign policy, US–Russian relations, the Bush administration, authoritarianism in Russia.

Гвоздков С. Ю., аспирант кафедры новой и новейшей истории зарубежных стран, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), gvozdkov89@gmail.com

Эволюция подхода администраций Дж. В. Буша к проблеме российской демократии

Проанализирована динамика и особенности реакции Белого дома на протяжении пребывания на посту президента США Джорджа Уокера Буша (2001–2009 гг.) на рост авторитарных тенденций в России. Используются научные методы периодизации, проблемно–хронологической, критического анализа источников. Результаты исследования свидетельствуют об эволюции подхода администрации Дж. Буша от практически игнорирования этой проблемы вначале его президентства к активной критике российского авторитаризма в конце. При этом основными факторами, которые меняли отношение Белого дома к вопросу демократии в России, были внешнеполитические действия Москвы в отношении постсоветских государств. В целом критика эрозии демократии в РФ администрациями Буша

была довольно умеренной, что было обусловлено необходимостью сотрудничества в сферах общих интересов Москвы и Вашингтона.

Ключевые слова: внешняя политика США, американско-российские отношения, администрация Джорджа Буша, авторитаризм в России.

* * *

УДК 94 (438) (092)

Stroynowski A.

dr hab. prof. AJD Instytut, Historii Akademia
im. Jana Długosza w Częstochowie,
andrzej.stroynowski@gmail.com

SZCZĘSNY STANISŁAW POTOCKI – THE ACTIVITY PARLIAMENTARY

Stanisław Szczęśny Potocki is the form known generally. However he didn't have solid education. He wasn't able to match the good wife for himself. However he possessed the great property and influence. And therefore he was playing the great role in history of the Commonwealth Polish-Lithuanian in the other middle of 18th age. He is most often judged wrongly. He has been accused of: pride, the weakness of character, being subject to such people's influence, how: czarina Katarzyna II Large, Grigorij Potiomkin, Seweryn Rzewuski and Ksawery Branicki Franciszek. Potocki is too responsible for the rise of the confederation of Targowica and the 2nd he lost of Polish-Lithuanian Commonwealth.

They are forgetting about his activity in the Sejm, whom in 1782 years – 1786 was leading as the senator and ruthenian governor. In 1788 wanted the year to become the president of the Sejm. And therefore he gave ruthenian governor's office up and he became the member of Parliament from Braclaw. However he became the president of the Sejm of Stanisław Malachowski. However they aren't speaking about of him speeches in the Sejm and about their importance. It is the indubitable error. Potocki has always performed in these four next Sejms in matters of consequence. In 1782 supported the decision about to remove the bishop Kajetan Sołtyk. He showed deftly that the bishop was mentally ill. In 1784 of year opposed for paying for the king's debts. He called on to savings then. He gave too the example to generosity for needs for the state. He ensured money then on 24 cannons and 400 soldiers of infantry. In 1786 was defending the freedom of the statement from the year in the Sejm. He occurred against the law-breaking election of gentility. The project reported reforms of regional councils. In 1788 was trying to lead the king from the year to the agreement with the opposition. He was defending existence of the military department of the unremitting piece of advice then. He was warning against the alliance with Prussia and he didn't want of breaking with Russia. He went out from Poland finally in January 1789, because he didn't agree with changes. The end of his career was in the Sejm. Potocki was making a speech in the intelligible way, gaining recognition assembled. He was making a speech quite hardy, because only 16 times during these 4 Sejms. However they referred to his speech of only important matters. They were arousing the interest and he has often been admired for his devotion to the state. Potocki in one's speeches has always tried to refer to rational arguments. He has never exceeded also in his occurrences of limits of the good manners.

Keywords: Potocki Szczęśny Stanisław, Polish-Lithuanian Commonwealth, the Polish parliamentary of XVIII age, Ukraine of XVIII age.

Postać Stanisława Szczęśnego Potockiego wydaje się być powszechnie znaną. Napisano już wiele o jego wychowaniu i rodzinie, osobowości i charakterze, majątku i jego zatraceniu, a głównie szeroko o jego negatywnej roli w ostatnich latach istnienia Rzeczypospolitej [1-3; 4, s. 576; 5-7; 8, s. 325; 9-13; 14, s. 42-51]. Z reguły są to opinie zdecydowanie niekorzystne dla Potockiego, którego walory umysłowe prezentowane są w oparciu o znaną ocenę Stanisława Augusta Poniatowskiego „...wojewoda ruski to jest wół ze złotymi rogami, trzeba je wycierać, aby się nimi świecił, aby tym mu je zetrzeć” [15, s. 187], a tylko czasem łagodzone przypomnieniem surowego wychowania przez rodziców, stratą zamordowanej żony Gertrudy, czy niewiernością jego kolejnych małżonek, którą wyróżniała się Józefina z Mniszchów, która „...zdradza go na każdym kroku z każdym niemal spotkanym mężczyzną” [2, s. IX]. Przytaczanie poglądów zawartych w tych pracach nie jest tu celowe, ponieważ wymagałoby zbyt wiele miejsca, a nie ma też chyba sensu, ponieważ zagadnienia te traktuję jako znane i opracowane, chociaż zawsze mogą pojawiać się nowe próby interpretacji. Tu zaś pragnę zająć się mniej znaną kwestią aktywności sejmowej Szczęśnego

Potockiego, by na jej podstawie dokonać analizy systemu głoszonych przez niego wartości i poglądów. Analiza jego sejmowych wystąpień winna też dać odpowiedź na pytanie o jego sprawność oratorską i intelektualną, jak również realność jego koncepcji i aspiracji politycznych.

Na jego aktywność sejmową niewątpliwie wpływało wychowanie i wykształcenie, raczej typowe dla ówczesnych magnatów, czyli oparte na osłyszonych kontaktach z rodzicami i oddaniu pod opiekę domowego nauczyciela, jakim był ks. Maurycy Wolf (Wolff) z kolegium pijarów. Dzięki niemu młody Potocki zyskał umiejętności stylistyczne, a także poznał podstawy poetyki, chociaż nie opanował zasad pisowni polskiej i francuskiej, co rodzi nawet podejrzenie o dysleksję. Uzupełnieniem domowej edukacji stała się edukacyjna podróż – podjęta już po zabójstwie jego żony, Gertrudy z Komorowskich – do Austrii, Włoch, Szwajcarii i Francji. Ta edukacyjna podróż w towarzystwie ks. Wolfa i Karola Brühla nie była długa, bo trwała zaledwie od lutego 1771 do grudnia 1772 i chyba niezbyt wiele dała [15, 187; 16, s. 21-34; 17, s. 282-297]. W wieku 20 lat, po śmierci rodziców, musiał rozpocząć swoje dorosłe życie od starań o utrzymanie majątku i wywikłanie się z procesu z Komorowskimi. W wieku 22 lat (1.XII.1774) ożenił się z Józefiną z Mniszchów, z którą zdecydowali się w 1776 roku na wyprzedaż majątków galicyjskich i przeniesienie się do Rzeczypospolitej, do dóbr humańskich, zakładając swoją rezydencję w Tulczynie, tam budując podstawę swoich wpływów. Jednocześnie młody magnat, poprzez nadanie w 1774 Orderu Św. Stanisława i w 1775 roku Orła Białego, zachęcany był przez króla do wkroczenia do polityki. Jednak zbliżył się też hetmanem Franciszkiem Ksawerym Branickim i to zadecydowało, że w 1776 roku nie udało mu się zdobyć dla siebie mandatu poselskiego w Winnicy, do której nie dotarł powstrzymany przez wojska rosyjskie. Pomimo zapewnień o swej lojalności nie zyskał królewskiego wsparcia przy staraniach (w 1780) o utworzenie z dóbr humańskich majoratu, zobowiązanego do utrzymywania regimentu 400 żołnierzy, czy też gdy chciał zakupić od Adama Ponińskiego urząd podskarbiego wielkiego koronnego. Dopiero po powrocie z podróży do Włoch młody Potocki zdołał wrzeczcie zbliżyć się do dworu i w efekcie tego został 28.IV.1782 wojewodą ruskim, a swoją postawą w czasie sejmu sołtykowskiego zyskał zaufanie ambasadora Otto Magnusa Stackelberga, potwierdzone przyznaniem w grudniu 1782 rosyjskiego Orderu Św. Andrzeja [15, s. 184-186].

Dopiero więc w 1782 roku nastąpił sejmowy debiut Potockiego, który znalazł się w senacie jako świeżo mianowany wojewoda ruski i jako taki został wyznaczony do składu deputacji dla kontroli Komisji Skarbu Koronnego, której przewodniczącym został biskup łucki Feliks Turski [18, s. 18, 68-69]. Kandydował też do Rady Nieustającej, uzyskując wśród senatorów małopolskich najlepszy wynik – 131 głosów, gdy biskup Maciej Garnysz zyskał ich tylko 83 [18, s. 34]. Dla określenia ówczesnej postawy politycznej Szczęśnego Potockiego zasadnicze znaczenie ma jego mowa wygłoszona 22.X w czasie dyskusji nad oceną legalności działań kapituły krakowskiej i Departamentu Wojskowego w czasie ubezwłasnowolnienia biskupa Kajetana Sołtyka. Swoją debiutancką mowę zaczął w sposób tradycyjny, zgodny z kanonem tego typu wystąpień, od podkreślenia wyjątkowości charakteru króla i wartości polskich swobód, które pozwalają na podejmowanie debaty